

SÁRKÖZI MÁTYÁS

Uram, aki Londont unja, az életet unja

■ E szöveg címe az elmés mondásairól híres Dr. Samuel Johnson 18. századi angol filológustól származik, ettől a tohonya, kopott szótárszerkesztőtől, aki – miután színdarabjaival megbukott – sikertelenségét gorombaságba fojtva, társaságról társaságra járt, ebédelni, vacsorázni és főleg sokat vedelni. Mindenhol imádták, mert mulatságosan gonoszkodott. De Londonra egy rossz szava sem volt, és helyesen indokolta meg, miért nem lehet Londont megunni: azért nem, mert „itt minden megvan, amit az élet csak nyújtani tud”. S az is figyelemre méltó, amit ehhez hozzátett: „Londont nem ismeri az, aki csak a szép tereket és a sugárutakat járja, de nem kukkant be sikátorokba és szűk közökbe.” Tehát, ha a brit főváros szívéből, a Nelson-oszloppal és szökőkúttal ékes Trafalgar-térről sétára indulnánk a City felé, azon a sugárúton, aminek a neve egyszerűen csak Strand, s elérkezünk a végéhez, az 1714-ben épült St. Mary-le-Strand templomig, nézzünk balra: ott emelkedik a Bush House, hajdan a BBC Rádió Világszolgálatát magába foglaló, hatalmas épülettömb (ahol negyven éven át, a magyar nyelvű adás megszűntéig dolgoztam), nézzünk jobbra, a Temze folyó felé, ott magasodik a Londoni Egyetem egyik legcsúnyább modern épülete, amit atyai barátom, Cs. Szabó László okkal nevezett el „hatalmas műfogsor”-nak, kerüljünk a forgalmas utak képezte szigeten álló Istenháza mögé, s a hátsó fal mellett rátalálunk Samuel Johnson bronzszobrára. S öt perc további séta után (már a hírneves Fleet Street-en) romantikus sikátor vezet bennünket meglepetésként egy zárt terecskére, ahol a szótáríró géniusz hajdani háza mint múzeum várja a látogatókat.

Londont tehát nehéz megunni, de kérdés, lehet-e szeretni avagy a varázsába kerülni. Ezen gondolkodom, amióta itt lakom, ötvenhét hosszú éven át, de egyelőre csak arra a következtetésre jutottam, hogy ennek az irdatlan kiterjedésű, nyolc és fél millió lakosú metropolisznak egyes részeit már-már szeretem, különösen az észak-londoni Hampstead városrészt, ami sokat megőrzött hajdani önálló falu mivoltából (angol falut tessék elképzelni: kertes villákat, sorházakat, vöröstégla középületeket, kanyargó utakat a dombtetőre, ne pedig gémeskutat meg tornácos portákat). Ugyanis itt, Hampsteadben lakom.

London azért nőtt ilyen nagyra, mert gyorsan fejlődve bekebelezte a környező településeket, amelyek szerves részeivé váltak. Valaha négylovas omnibuszon járt ki a rossz levegőjű belváros népe a gyógyforrásáról, nagy ősparkjáról, hangulatos sörözőiről és akkor még a diszkrét kuplerájairól is nevezetes Hampsteadbe, ma már fut alatta a metró villanyvasútja (ez London legmélyebb metróállomása, nyolc emelet mélyen fekszik, és atombombabiztos bunker lehet harmadik világháború esetén), csak a domb másik oldalán bukkan ki az alagútjából a vonat, hogy a felszínen robogjon tovább a jómódú zsidók városnegyede: Golders Green felé, és még sok kilométeren át, a végállomásáig.

E metropolisz nem minden fertálya kerül közel még régi lakóihoz sem. Épp a mi nap vittem autón látogatókat a varázslatos egyetemi városba, Cambridge-be (amelynek a lelkiületéről Gömöri György barátom szólhat ékesen), s este, visszatérőben, átveckéltünk London peremétől a belterületig, emberektől és járművektől nyugzsgó

kerületeken át, torlódott, cammogó csúcsforgalomban. Elég rég nem jártam Tottenham vagy Finsbury Park londoni városnegyedekben, és elhűlve tapasztaltam, hogy angolok itt már szinte nincsenek, még az üzletek és vendéglők, sőt a bankok, klubok és imaházak felirata is hindu, görög, török, pakisztáni, kínai és arab, avagy éppenséggel lengyel. Manor House-nál próbáltuk megtalálni a Paprika nevű boltot, ahol állítólag jó parizert árulnak, de elsodort bennünket az autólavina. Ugyanakkor a patinás úri belnegyedek, mint Chelsea, Knightsbridge vagy Kensington nemes angolsága szinte érintetlen.

A Párizs-Bécs-Budapest típusú európai nagyvárosok lakója számára persze tűnhet már maga a régi típusú angolosság is idegennek. Pilinszky János – ha jól emlékszem – 1967-es látogatása során előbb elveszetten bolyongott Londonban, aztán megenyhülve mondta: „A meghitt sarkokat kell felfedezni, akkor megéri az ember az angolság lényegét. Ilyen például, ha télvíz idején bemegyünk egy Dickens-korabeli pubba, és odaállunk krigli sörrel a kézben beszélgetni a kandalló fel-fellobbanó lángjai elé.” (Más ügy, hogy jeles költőnk e szép megfigyelése után nem sokkal, London jó vendéglőről és rosszslányairól híres-hírhedt negyedében, a Sohóban éjfél-tájt leütötték és kirabolták.)

Kosztolányi Dezső 1934-ben az immár nagyjából múltba merült Londonról írt esszét, de újraolvasva sorait úgy látom, hogy az 1956 legvégén általam megismert város az ő kirándulása után huszonkét évvel még nem változott sokat. Nem volt olyan európai, mint az uniós csatlakozás után lett. A Bush House-i rádiószerszerkesztőség ablakából a Waterloo hídra láthattam, amelyen kilenc óra tájt sűrű sorokban jöttek át gyalogosan, százával mindazok a pénzügyi tisztviselők, akik az elővárosokból helyiérdekű vasúton érkeztek a Temze túlszabott sűrű öltönyben, vékonyra sodort esernyővel a kézben, keménykalapban.

Kosztolányi itt-tartózkodása három hónapja alatt sokat esett az eső. Ez érezhetően elkedvetlenítette. Az autóbusz felső emeletéről nézegette a várost. „A járókelők megadóan áznak, évszázados edzettséggel” – állapította meg. S íme egy társadalmi érzékenységről tanúskodó megjegyzése: „Londonban vörösek a villamosok (*azóta a villamosközlekedés Londonban megszűnt, de a buszok vörösek*), mert többnyire csak munkások járnak rajtuk. Nálunk sárgák, mert a mi villamos-utasaink annyira irigylik az autótulajdonosokat, hogy a kocsik is belesárgulnak.”

Annak idején hiába keresett itt kávéházat. „Kávéházuk csak egy van, a Café Royal, a Piccadilly Circus közelében, de az életükből ott sem lehet ellesni semmit.” Nos, manapság már egymást érik Londonban a kávéházak, a Café Royal azonban, amely éppoly pompázatos, mint a pesti New York, protokollhelyé vált, egyszerű ember nem ül be oda kávézni. Az angolok életéből a pubokban lehet ellesni sokat, továbbá, szintén a Piccadillyn, az előkelő Fortnum and Mason áruház híres teázójában, ahová a vidéki dzsentri asszonyok járnak fel hajdani magániskolai barátnőikkel fecserészni.

Még egy kis Kosztolányiáda: „London utcáin a forgalom háborúja dúl, pergőtűzzel, bombarobbanásokkal. Olyan titáni arányú, hogy a mennyiség szépséggé válik. Sehol a földgolyón nincsen ilyen jó közlekedés. Végeérhetetlen sorokban rohannak az autóbuszok, gépkocsik láncá kering.” Hát igen. Néhány éve bevezették a dugódíjat, s ennek ellenére autók ezrei lepik el az utcákat. A nagyáruházak hírneves sugárútjára, az Oxford Streetre magángépkocsinak tilos behajtani, itt az emeletes, piros autóbuszok végeérhetetlen sora cammog szoros egymásutánban, egymás előrejutását akadályozva, elefántcsordaként, a gyalogosok is leahagyják őket. London infrastruktúrája kezd csődöt mondani a lakosság számának rohamos növekedése miatt. A nyolcmillió hat-százaezredik londoni idén februárban született meg. Az apja koszovói.

Kosztolányi: „Az emberek közönyösek, hallgatagok, amennyiben nincs szükség rájuk. Valami úri közöny ez, amely a tapintathoz hasonlít. Akármit csinálók, nem törődnek velem, nem kíváncsiak rám. Járhatok kitérdelt nadrágban és borotvátlanul a legelőkelőbb utcákon, sárga cipőben és frakkban, burnuszban és spanyol mantillában, nem bámulnak meg. Fejemre csaphatok levesestálat, az orrommal fűjhatok szakszofont, lefekhetek az utca közepére, senki fülebotját se mozdítja.”

Változtak az idők. Már csak azért is, mert London számos részén többen járnak burnuszban, mint öltönyben. Ám említhetem Karinthy Ferenc esetét, aki az egyik londoni látogatása előtt új cipőt vásárolt, és városnéző sétája első másfél órája után a lábbeli kegyetlenül törni kezdte a sarkát. A Tate Galériában bolyongva a dolog tűrhetetlenné vált. „Anglia a tolerancia hazája, ahol senkinek szeme se rebben egy kis különcködés láttán. Különösen így lehet ez a formabontó modern képzőművészet múzeumában” – gondolta Cini, és a fűzőket összebogozva vállára vetette az új pár cipőt, zokniban lépdelt tovább. Nagy meghökkenésére azonban arra figyelmeztette a teremőr, hogy a cipőkbe bele kell bújni, nem vagyunk a kairói nagymecsetben, hanem a Tate Galériában.

És a Temze? Az bizony nem másféle, mint Kosztolányi idejében volt. Mit írt róla? „Olyan piszkos, hogy szeretném kimosni bő vízben. Sötétszürke, de híg, akár az elromlott töltőtoll-tinta.” Szerintem a Temzének esős napokon is megvan a maga szép, mélabús hangulata. A francia-porosz háború idején Londonba menekült impresszionista festők közül Monet csodás képeket festett róla szállása, a folyóparti Savoy Hotel ablakából. A Temzénél hideg esőben ödögő Kosztolányi azonban ezt állítja: „Aki ilyen időben ténfereg a parton, azt elfogja a sírógörccs, az ásitás, az unalom, szagatást érez az izületeiben, belép az üdvhadseregbe, vagy egy újonnan alapított vallásos szektába.”

A Temze nem „kék”, mint a Duna, és nem szőke, mint a Tisza. Persze egy város attól igazán elegáns, ha folyó szeli keresztül, akármilyen színű. A Temze szerves része Londonnak. Tiszteletre méltó folyó, történelmi emlékekben gazdag, a római időktől az ipari forradalom koráig. Megtalálták iszapjában a római kori Londinum kikötőcölöpjeit, Széchenyi Stefi gróf meg azt a hidat választotta ki a Lánchíd mintájául, amely Hammersmith városnegyednél szelte át a vizet. Magyarországi ismerőseim gyakran kérdezik, hol lakom: a Temze jobb partján vagy a bal partján. Nos, a Temzének ilyen partjai nincsenek. A jobb vagy bal part csak olyan folyónál határozható meg, amelynek állandó a folyásiránya. A Temze a nap egy részében a forrása felé folyik, délután pedig a tenger irányában. A tenger mindössze hetvenöt kilométerre van a város közepétől, és az apály meg a dagály felnyomja, majd visszaszívja a vizét, óránként mintegy három-négy kilométeres sebességgel. A Temze akkor szép, amikor dagály van a tengeren, és a folyó Londonnál kitölti a medrét. Apálykor viszont négy vagy akár hat métert eshet a vízszint, a kiépitett kőpartok mentén előtűnik a fekete iszap.

London fölött kedves, szelíd folyó a Temze, festői szigetekkel. Hattyúk úsznak rajta, amelyek a királynő tulajdonát képezik. A fővárostól a tengerig egyre szélesedik a folyam, torkolatvidékén már olyan széles, hogy az egyik parttól nem látni a másikat. Külföldi látogatóimat gyakran felviszem a Waterloo hídra, ahonnan nagyon szép és érdekes a panoráma. Egyfelől a Szent Pál-székesegyház hatalmas barokk kupolája látszik, mögötte az üzleti városmag, a City új felhőkarcoló csodáival, másfelől a Parlament impozáns épülete és két tornya, egyiken az ország legpontosabb toronyórájával, amely mögött bimbamoz a világhírű harang, a Big Ben. A déli oldalon reflektorfényben úszik az 1951-es kulturális ünnepek idején felavatott modern hangversenyterem, a Royal Festival Hall épülete, mellette két csúnya betonbunker testvérével, a Hayward Galériával és a hosszas vajúdas után megszületett böhmösi sílóval, a Nemzeti Színházzal. London a világ zenei életének egyik legfontosabb köz-

pontja, de korunk legismertebb brit karmestere, Sir Simon Rattle váltig állítja, hogy nagyzenekari koncertek számára egyetlen hangversenytermének sincs valóban jó akusztikája. A mindőjük közül legnagyobbban, a nyolcezer főt befogadó Albert Hall amfiteátrumban, amit a gyászoló Viktória királynő építtetett korán elhunyt német férje, Albert herceg emlékére, hosszú ideig valóban rettenetes volt az akusztika. Olyan erős volt a visszhang, hogy a múlt század elejének nagy angol dirigense, Sir Thomas Beecham egyszer megjegyezte: „Itt minden zeneszerző kétszer hallhatja a művét egyetlen előadáson.” Mintegy ötven éve azonban óriási korongokat függesztettek fel a mennyezetre, és azóta javult a terem hangzása.

Két alkalommal ért a megtiszteltetés, hogy Bartók *Kékszakállújának* az előadásán én mondhattam el a rövid prózai prologust. Színészi képességeim végesek, de gyakorlott rádióbemondóként rám esett a választás. Az első próbán kissé csodálkozva kérdeztem a karmestert, Christoph von Dohnányit: „Hol van a mikrofon?” „Mikrofon az nincs” – válaszolt a veterán német dirigens. „Ha a két szólista be tudja tölteni hangjával a termet, akkor ezt magának is meg kell próbálnia.” „De Herr von Dohnányi – szabadkoztam – ez a világ egyik legnagyobb terme, a hangomat hátul alig fogják hallani.” „Úgysem értik, hogy mit mond, nem tudnak magyarul. Majd olvassák a szöveget a műsorfüzetből.” Hát azért bömböltem, istenesen.

Londonban két dolog különösen fontos az itt élők komfortérzete szempontjából. Az egyik az, hogy a legtöbben, polgárok és kispolgárok egyaránt, arra törekednek, hogy saját családi házukban lakjanak, amelyhez lehetőleg kis kert tartozik. Ezen belül persze a pallérarchitektúra uralkodik, egyforma házak sok kilométernyi sora szegélyezi a lakónegyedek utcáit. Fél életem át visszafizetendő jelzálogkölcsonnel megvalósítható az álom, az angolok nagy részének lesz így gyermekei által örökölhető vagyonfárgva, és közben nem bérházban él, hanem „a háza a vára”.

A másik pozitív tényező a parkok sokasága. Ezek segítik lélegezni Londont. Kicsiny parkja, füves-fás tere száz meg száz van, de térképén hatalmas zöld foltokként virítanak a légtisztító művekként és hangulatos pihenőhelyként szolgáló, százholdas, gyönyörű parkok. Az angol parképítésnek évszázados hagyományai vannak, öreg fák fetsői csoportjai váltakoznak bennük tágas gyepszőnyegekkel. A legtöbb parkban van mesterséges vagy természetes tó, és mindahány madárdaltól hangos. London parkjaiban száznegyvenegy féle madár honos, az egyszerű verébtől a szürkegémig.

Ha valaki az autók forgatagából kilépve nekivág mondjuk a miniszterelnöki lakhelynél, a Downing Streetnél induló St. James parknak, a pelikános tó tájékán, körülbelül huszonöt kilométert gyalogolhat anélkül, hogy (egy-két százméternyi távolságtól eltekintve) elhagyná a parkok területét. A St. James parkból a Buckingham Palotánál átsétálhat a Green, azaz Zöld Parkba, folytathatná útját a Hyde Park évszázados faóriásai alatt. (Ez a legtipikusabb angol park, a Városliget és a müncheni Englischer Garten kertépítői vették mintául.) Kora reggel még száll a pára rétei felett, és a felgereblyézett, fővenyes földúton úrlovasok csoportjai végzik reggeli sétalovaglásukat. Azután a Kensington Gardenba, majd a Regent Parkba jutunk, ahol már sok a virág és a szabadtéri színpadon nyaranta általában Shakespeare darabjait játsszák, ha az eső el nem ered. Legfeljebb az hallatszik oda a park másik végéről, hogy el-elbődül az Állatkert valamelyik hangosabb lakója.

Londonban, a megunhatatlan élet, az egymáshoz nőtt falvak és az örökzöld parkok egyre kozmopolitábbá váló világvárosában lettem magyar író. Nem próbáltam betörni az angol irodalomba, mert tudtam, hogy az életem első tizenkilenc évében megszerzett nyelvi készség és kultúra határoz meg, ez lesz számomra az út, amit végig kell járnom. Így történhet meg nap nap után, hogy oly sok londoni évtized elteltével még mindig az az első gondolatom, kilépve a házam ajtaján, hogy – lám, külföldön vagyok.